

інформаційні технології. Зб. наук. пр. ІПМЕ НАН України. – Вип.50. – К.: 2009. – С. 192-200.

8. *Тимченко О.В.* Дослідження особливостей функціонування сенсорних мереж / *О.В.Тимченко, М.Ю. Зеляновський* // Моделювання та інформаційні технології. Зб. наук. пр. ІПМЕ НАН України. – Вип.58. – К.: 2010. – С. 172-180.

9. *Тимченко О.В.* Принципи побудови бездротових сенсорних мереж для контролю виробничих умов / *О.В.Тимченко, М.Ю. Зеляновський* // Комп'ютерні технології друкарства. Зб. наук. пр. – Вип. 24. – Львів: УАД. – 2010. – 282 с. – С.145-154.

10. *Зеляновський М.Ю.* Методи самоорганізації у спеціалізованих та сенсорних мережах бездротового доступу // Зб. наук. пр. ІПМЕ НАН України. – Вип.50. – К.: 2009. – С. 182-186.

Поступила 21.01.2011р.

УДК 621.3

Л.С. Сікора, д.т.н., НУ «Львівська політехніка» м. Львів.

СИСТЕМНІ, ІНФОРМАЦІЙНІ ТА КОГНІТИВНІ КОМПОНЕНТИ ВИНИКНЕННЯ РИЗИКОВАНИХ ТА ЕКСТРЕМАЛЬНИХ СИТУАЦІЙ В ІЄРАРХІЧНИХ СИСТЕМАХ ПРИ КРИЗОВОМУ УПРАВЛІННІ (ЧАСТИНА 1)

Анотація. Розглянуто системні, інформаційні, когнітивні компоненти помилкових управлінських рішень, які приводять до екстремальних ситуацій у виробничих системах з ієрархічною структурою з різними рівнями складності. Сформульовано вимоги до персоналу.

Аннотация. Рассмотрены системные, информационные, когнитивные компоненты ошибочных решений, которые приводят к аварийным последствиям. Сформулированы требования к уровню профессиональной подготовки персонала.

Annotation. Reviewed systemic, informational and cognitive components of wrong decisions which lead to emergency consequences. The requirements to the level of staff training are formulated.

Ключові слова. Система, людина, ризик, когнітивні здібності, психологічна та інтелектуальна стійкість, моделі ситуацій.

Ключевые слова. Система, человек, риск, когнитивные способности, психологическая и интеллектуальная стойкость, модели ситуаций.

Key words. System, person, risk, cognitive ability, psychological and intellectual resistance model situations.

Актуальність. Проблема дослідження ризиків конфліктів, катастроф є важливою як для приватних виробничих та і державних організаційних систем і структур.

Дослідження різних аспектів проблеми ризиків, конфліктів і катастроф має довготривалу історію яка тягнеться протягом тисячоліть існування цивілізації. Можна виділити при цьому наукові, ресурсні, інформаційні, психологічні, стратегічні сторони проблеми ризику та способи їх розв'язання як з позитивним так і негативними результатами.

Ризики і конфлікти характерні для активних систем:

- людина – людина – колектив (ментальність і розмиті цілі);
- людина – суспільство – держава (законодавча база);
- міжцивілізаційні конфлікти (боротьба за ресурси і впливи);
- людина – техногенне середовище (низький рівень знань);
- людина – машинне виробництво (ментальність, професіоналізм);
- людина – організація – держава (неузгоджені стратегії);
- ресурсні конфлікти на ринках систем різного рівня споживання (енерго- і матеріальні ресурси);
- міжрегіональні і міжнародні конфлікти (різні стратегічні цілі);
- природні і рукотворні екологічні та технологічні катастрофи (Україна, Японія) – які мають глобальний характер.

Розвиток інформаційних і телекомунікаційних технологій пришвидшив інформаційні і мережеві конфлікти, а посилення транспортних потоків привів до росту транспортних аварій і катастроф, нечіткі рішення – до техногенних аварій.

Характерним фактором виникнення ризиків, конфліктів, аварій і катастроф є невідповідні дії людини, яка бере участь в технологічних і інформаційно-управлінських процесах. Це зумовило ріст вимог до професійних, психологічних і когнітивних характеристик людини яка є активним виконавцем управлінських дій різної складності. Відповідно для цього кадри повинні мати певний професійний рівень знань, пройти тренування, психологічну підготовку та когнітивні характеристики які б забезпечили достатню для виконання цільових задач психологічну і інтелектуальну стійкість.

Аналіз джерел. Проблемаю виникнення ризиків і конфліктів між (активними гравцями) системами та внутрішніми компонентами системи розглядається в теорії ігор, дослідження операцій та прийняття рішень. Вона має довгу історію і на сучасному етапі теорія ризику інтенсивно розвивається за рахунок інформаційних, системних, комп'ютерних технологій як на локальному так і стратегічному рівні. Базові концепції теорії ігор і дослідження операцій розроблені та відображені у фундаментальних роботах виконаних на протязі минулого століття і розвиваються в теперішньому часі.

Наведено деякі з них, які в інтегральному підході описують моделі ситуацій виникнення ризику, особливо стратегічного військового

призначення і опубліковані вже після другої світової війни:

Лаос Р., Райфа Х. [1] – 1961: узагальнення методів теорії прийняття рішень та ігрові стратегії; стратегії кооперативних і некооперативних ігор, рішення в сенсі Неймана – Маргенштерна, вибір індивідуальних рішень в умові невизначеності, груповий вибір рішень;

Дрешер М. [2] – 1961: теорія оптимальних стратегій, теорія конфлікту і дуелі, тактичні і стратегічні воєнні ігри, ситуаційний аналіз;

Петросян Л. А. [3] – 1982: теорія антагоністичних диференціальних ігор з аналізом інформованості гравців при прийнятті рішень;

[4] Справочник [Матвийчук В.] – 1979: примінення теорії дослідження операцій для інженерної підготовки військових тактичних і стратегічних дій;

Крушевский А. В. [5] – 1977: теорія вироблення планових і управлінських рішень, теорія конфлікту інтересів груп, стратегії поведінки на зовнішніх ринках, багатокрокові антагоністичні ігри та ділові ігри;

Пацюков В. П. [6] – 1976: теорія математичних моделей прийняття оптимальних рішень в умовах конфліктів і невизначеностей, ситуаційний аналіз, методи розв'язання математичних моделей конфліктних ситуацій з врахуванням динаміки процесів та інформованості гравців і систем;

Вілямс Д. [7] – 1960: теорія ігор $c(1 \div m)$ – стратегіями в корпоративних і соціальних системах; теорія матричних ігор з $(n \times m)$ учасниками;

Воробьев Н. Ю. [8] – 1963, збірник праць з теорії антагоністичних ігор (ігри в яких учасники мають різні цілі з неузгодженими інтересами), розглядаються проблеми вибору стратегій, ситуаційний аналіз;

Вайсборд Э.М. [9] – 1980, розглядаються математичні методи побудови гарантуючих стратегій, рівноважних і мінімакських стратегій, стратегій загроз і контрзагроз, коаліційні і корпоративні ігри, ієрархічні ігри;

Гермейер Ю. Б. [10] – 1971, розглянуто математичні теорії побудови моделей дослідження операцій які включають створення методів ціле орієнтованих дій, моделі цілі і моделі операцій, критерії ефективності конкуруючих стратегій дій, методи вибору способів пошуку і оптимальних дій;

Чикрій А. А. [11] – 1992, розглянуто ігрові задачі переслідування, досліджується проблема повної конфліктної керованості динамічного процесу, випадки неповноти інформації при формуванні стратегій при розв'язанні задач управління в космічній і військовій техніці;

Дружинін В. В. [12] – 1982, розглянута теорія конфлікту в технічних системах в використанні стохастичного підходу опису взаємодій ситуаційного підходу та оперативного для опису моделі конфлікту, проведено аналіз вирішних правил, оцінка оперативного ризику, схеми дослідження конфлікту між системами;

Гілмор Р. [13] – 1984, посвячена теорії катастроф, математичному апарату організації і виникнення катастроф в термодинамічних системах, механіці конструкцій, аеродинаміці, кліматології;

Кіні, Райфа [14] – 1981, проведено аналіз ситуацій прийняття рішень на

основі функції користі, розглядаються моделі поведінки особи і способу оцінки схильності до ризику, багатокритеріальні задачі оптимізації рішень в умовах невизначеності;

Крикавський [15] – 2005, розглянута теорія цільових конфліктів в логістиці збуту та логістиці виробництва, основи теорій управління міжорганізаційними системами з ієрархічною структурою;

Лямец В., Тевяшев А. [16] – 2004, розглянуто формальні моделі складних систем, теорія прийняття рішень в умовах невизначеності, критерії ефективності, методи дослідження проблем і їх розв'язання, вибір стратегії досягнення цілі, моделі ситуацій та напруженості через оцінку протиріч;

Василенко В. А. [17] – 2004, розглядається методологія математичних і інтуїтивних методів вирішення задач управління і прийняття рішень, висвітлено вперше рефлексивний підхід до керування на основі психологічних особливостей ЛПР, розглянуто фактори зовнішніх загроз, організаційно-технологічні компоненти систем та закон самозбереження організацій. Обґрунтовані теоретичні основи і психологія розробки рішень, людський фактор і психологічні аспекти управлінських рішень, творчі аспекти формування рішень, процедури виявлення проблем, формування стратегічних цілей. Як основа методів вирішення завдань розглянута творчість особи (ОПР), мотивацію до дій при реалізації рішень;

Кузьмін О. Е. [18] – 2009, розглянуто теоретичні основи та прикладні аспекти управління ризиками в інноваційній діяльності, ризик-менеджмент, математичні засади, R-теорію мотивації особи до ефективної праці в організаційних і виробничих структурах. Розглянута роль евристик та минулого досвіду при формуванні і прийнятті рішень.

Шевчук О. Б. [19] – 2000, розглянуто проблеми ризику в побудові глобальної інформаційної інфраструктури, регіональних мереж зв'язку. Проаналізовано ризики при розробці проектів, проведена оцінка рівня небезпеки при дії негативних факторів управлінської діяльності та порівняльна оцінка варіантів рішень з урахуванням ризику, методи його зниження;

Мишина Н. І. [20] – 2003, вміщено основні відомості про економічний ризик, його кількісну оцінку, ризик-менеджмент, методи вибору оптимальної стратегії в умовах ризику, пов'язаного з конфліктом, методи аналізу конфліктних ситуацій, вибір оптимальної стратегії в умовах ризику, пов'язаного з невизначеністю навколишнього середовища, моделі оптимальної поведінки в умовах ризиків;

Жарковська Е. П. [21] – 2007, розглянуто причини виникнення, види і наслідки кризи організації, основи антикризового управління підприємствами, організаціями та стратегічними підприємствами на основі фінансового аналізу;

Коротков Э. М. [22] – 2000, розглянуто концепцію кризових тенденцій макро- і мікророзвитку в соціально-економічних системах, ознаки кризи, людський фактор антикризового управління. Обґрунтовано причини і

тенденції виникнення і розв'язання економічних криз, державне регулювання в державнім секторі. Фактори виникнення криз в організаціях. Діагностика, стратегія і тактика антикризового управління в організаціях. Обґрунтовано вплив людського фактору на антикризове управління, механізми конфліктології в антикризовому управлінні;

Пригожин А. И. [23] – 1983, розглянута соціологія організацій, управління, анатомія організаційного конфлікту, конструкція відношень між людьми;

Топаєв В. [24] – 2003, обґрунтовано типоведення особи – як революційного методу в психології і управлінні, проаналізовано психотипи, ядро людської особи, міжтипові відношення, технології прийняття рішень при управлінні конфліктом, управлінська компетентність, кібернетична модель особи, конфліктологія;

Ларичев О. [25] – 2000. обґрунтовано роль людини в прийнятті рішень, проаналізована система переробки інформації людиною і її зв'язок з прийняттям рішень, структура пам'яті, психологічна теорія поведінки людини при прийнятті рішень. вербальний аналіз рішень, ієрархічна структура зберігання знань, пізнавальний характер експертних знань;

Глушков В. М. [26] – 1964-1982, на основі системного аналізу і теорії конфліктних ігор розробив фундаментальні принципи побудови автоматизованих систем організаційного управління які в автоматизованому режимі їх розв'язують на підставі процедури декомпозиції проблем і задач та формуванні стратегій управління. При цьому сформульовані основні задачі оптимального управління системами в реальному часі:

- оптимізація режимів технологічних систем;
- оптимізація маршрутів і розкладів руху для транспортних систем, планів діяльності;
- задачі прогнозу в прийнятті цільових рішень в складних системах;
- цільове функціонування і ідентифікація моделі об'єкту;
- побудова оптимальних мережевих графіків для транспортних потоків;
- типізація стратегій прийняття рішень на управління в умовах ризику;
- стратегії неперервного розвитку системи та контрольованості всіх елементів структури в процесі їх функціонування;
- розроблення інформаційної моделі об'єкта;
- розроблення інформаційної структури документообороту;
- централізація обробки даних та централізація управління в ієрархії організації і виробництва;
- генерація системних цілей, їх системний аналіз та групування на забезпечення матеріального і психологічного комфорту в соціальних і виробничих, організаційних структурах;
- задачі постановки цілей пов'язаних з системою перспективного

стратегічного планування на основі балансної моделі Леонтєва з безконфліктним управлінням на підставі ціленаправленої зміни параметрів динамічних систем з корпоративною структурою;

- теорія алгоритмів, як основа побудови автоматизованих систем управління та опрацювання складних ситуаційних даних;
- теорія бульових функцій і числення висловлень для побудови правил виводу та основи теорії логічних і арифметичних процесів;
- теорія самоорганізуючих систем автоматизованого навчання, розпізнавання образів як базис інформаційних технологій прийняття рішень на основі логічних правил класифікації;
- числення предикатів і проблема автоматизації процесів наукової творчості, доведень і дедуктивних теорій;
- програмування і управління обчислювальним процесом, теорія баз даних та баз знань, концепції експертної системи;
- основи теорії автоматизації вимірювань, опрацювання даних, інтерполяції, статистики, їх інтерпретація для задач управління технологічними процесами в реальному часі;
- автоматизація інформаційних технологій, наукові дослідження, обробка даних, автоматизоване навчання, проектування, фінанси, управління;
- автоматизація організаційного управління, диспетчерське оперативне управління, оперативно-календарне планування, програмно-цільове управління, цільове прогнозування, об'ємно-календарне планування;
- застосування штучного інтелекту, розпізнавання образів, зображень, мовної інформації, текстів, планування ціленаправлених дій.

Проведений мінімальний аналіз літературних джерел показав, що в минулому столітті був створений потужний інструментарій для управлінської діяльності, був розроблений і теоретично обґрунтований математичний і системний апарат для розв'язання задач управління складними об'єктами.

В роботах [1-26] розглянуто підходи до синтезу стратегій управління в умовах невизначеності ситуацій і неповноти даних, обґрунтовано процедури прийняття рішень з використанням інтелекту людини та штучного інтелекту. Баз даних і знань та систем підтримки прийняття рішень в складних системах цивільного і військового призначення та побудовані моделі антикризових стратегій управління.

Аналіз робіт [1-26] показав що методи проектування систем з врахуванням положень ергономіки і інженерної психології, але в цих роботах недостатньо досліджено вплив людського фактору на процеси управлінської діяльності та не вповні враховано ролі особи в соціумі і на виробництві, особливості поведінки особи в умовах ризику. Для подальшого аналізу розглянемо особливості ризиків управління у виробничих структурах різного типу призначення.

Типи виробничих структур. Характеристики і типи виробничих структур і проблеми управління на різних рівнях ієрархії мають елементи нечіткості в їх функціональному представленні. Розглянемо типи виробничих систем згідно класифікації складності задач управління:

- дрібні виробництва з апаратом – циклів технологічних процесів;
- дрібні виробництва з агрегованими поточними паралельними і послідовними лініями (людино-машинні операції);
- виробництва з системами АСУ-ТП і оперативним управлінням;
- роботизовано комплекси з оперативним управлінням технологічними комплексами;
- корпоративні виробничі регіональні системи;
- комп'ютеризовані комплекси оперативного управління з роботизованими потоковими лініями для виготовлення компонентів і складання агрегатів, механізмів, машин, комп'ютерної та вимірювальної техніки.

Фактори ризику у виробничих системах з локальною і корпоративною організацією і ієрархічною структурою пов'язані з класами задач, управління які є чітко формалізовані або слабоформалізовані.

Класи слабоформалізованих і неформалізованих задач управління системами. Класи неформалізованих задач прийняття рішень і управління складними ієрархічними системами характеризуються тим, що маємо наступні ситуації які визначають спосіб управління в нормальних умовах і в умовах збурення:

- великий обсяг простору пошуку причин, зміни режимів динаміки складної системи, їх причинних, логічних, функціональних зв'язків;
- неможливість забезпечити представлення параметрів і опис ситуацій тільки в числовій формі, необхідно відобразити зміст образів і їх сприйняття;
- розмита стратегічна мета та моделі тактики її досягнення;
- складність моделювання динаміки всієї ієрархічної структури;
- не існує алгоритмічного розв'язку стратегічної задачі управління для ієрархії (від нижнього до верхнього рівня);
- велика різноманітність об'єктів, зв'язків, операцій управління, контролю, прийняття координуючих рішень, розмитість цілей;
- неоднозначність, неповнота даних про стан об'єктів на всіх рівнях агрегування та ієрархії, міжрівнева розмитість зв'язків;
- неоднозначність, помилковість, неповнота та суперечливість знань про структурну організацію системи та динаміку і граничні режими технологічних процесів, факторів збурень і ресурсні атаки.

Відповідно можна сформулювати такі типи експертних задач, розв'язання яких забезпечує ефективне управління в нормальних і граничних режимах:

- функціонування об'єктів і їх оперативне управління;

- методи і моделі інтерпретації даних, як основа інтелектуалізації процедури визначення змісту і структури ситуації в ОЦ;
- процедури діагностики стану ОЦ, режимів функціонування, оцінки міри наближення до граничних і аварійних режимів;
- процедури і моделі інформаційного контролю за результатами управляючих дій і збудуючих факторів;
- прогноз ситуацій, сценаріїв подій на основі моделей причинно-наслідкових зв'язків;
- стратегії планування для досягнення мети ієрархії виходячи з наявних ресурсів, суперечливості в локальних цілях при розмитій інформації про поточну ситуацію.

Інтелектуальні процедури, які забезпечують формування і прийняття управлінських рішень з допомогою експертних систем та [СППР] – виконуються підготовленим оперативним персоналом є такі:

- формування висновків про ситуацію в ОЦ на підставі аналізу повних, неповних даних та ненадійних знань;
- здатність оцінити ситуацію на основі висновків про стан системи;
- здатність поповнювати знання, формалізувати і переводити їх в абстрактні структури та категорії;
- здатність до креативних рішень в умовах НС, нечітких знань та правил;
- здатність оцінювати свої когнітивні можливості при формуванні і прийнятті рішень згідно стратегічних цільових задач.

Ефективне формування рішень в ієрархічній системі залежить від двох підсистем управління:

- локальне управління АСУ-ТП;
- автоматизоване оперативне управління з експертною підтримкою СППР.

Якщо для систем малого бізнесу з керівником-власником ризику і їх подолання є його справою, то в ієрархічних системах розподіляються повноваження і відповідальність по рівнях ієрархії з певною вагою для кожного члена оперативно-управлінської команди.

Відповідно можна виділити фактори ризику та ідентифікувати їх структуру:

- зовнішні ризики: зміна політичної і ринкової ситуації, податкової політики, блокування матеріальних, енергетичних і фінансових ресурсів за рахунок зовнішніх загроз і атак, природні і екологічні катастрофи;
- внутрішні ризики техногенного і когнітивного типу, які мають системний інформаційний та технологічний характер.

Проблемні та граничні і аварійні ситуації. Розглянемо граничні та аварійні режими функціонування виробничих локальних та корпоративних системах які виникають в термінальному часі:

- проблемні ситуації експлуатаційного типу;
- низький рівень робітничого і управлінського персоналу відносно технологічних знань і прийняття оперативних рішень (знанева компонента);
- фактори ризику за рахунок проектних помилок і будівельних робіт;
- непрогнозовані руйнування конструкцій за рахунок перевантажень;
- зловмисні дії персоналу направлені на зрив виробництва за рахунок проявлення конфліктів між групами і в групах, оперативного управління (в скритій і відкритій формі);
- низький знаневий і когнітивний рівень у управлінців верхнього рівня та правління, нездатних сформуванати ефективну ціле орієнтовану стратегію;
- дезінформація верхніх рівнів щодо реальної ситуації при експлуатації енергоактивних об'єктів великої одиничної потужності, що може привести до ризиків виникнення аварійної ситуації;
- низький рівень мотивації виробничого персоналу та оперативного.

Відповідно також можна виділити когнітивні, інформаційні компоненти ризику при формуванні управляючих дій в організаціях і адміністративних структурах які залежать від психології особи коли вона виконує управлінські оперативні управляючі дії, помилки при яких приводять до:

- проблемних ситуацій при реалізації глобальних стратегій за рахунок низького професіонального рівня, психологічної нестійкості, низьким рівнем мислення; нездатності формувати швидко рішення;
- стратегічні цілі і нормативні документи не є ще підставою ефективного управління при низькому рівні мотивації і ціннісної орієнтації;
- групи оперативного управління не забезпечують ефективне прийняття рішень, якщо мають зневажливе ставлення верхнього рівня хоча мають високий професійний та інтелектуальний рівень;
- позиційні конфлікти і групові стратегії протидії, які виникають при неправильному розподілі відповідальності. Повноважень, матеріальних та фінансових заохоченнях;
- координаційне управління як засіб узгодження для всіх рівнів управлінської ієрархії щодо розв'язання конфліктних ситуацій.

Фактори ризику і розвал структур нижнього і верхнього рівня виробничої системи, організації виникають, якщо при формуванні і прийнятті управлінських рішень не враховувати вище наведені положення.

Ризики стратегій управління. Ризики стратегій управління в структурно організованих і ієрархічних ціле орієнтованих системах виникають якщо перші особи характеризуються низьким рівнем аналітичного, логічного мислення в процесі розв'язання проблемних ситуацій, низькою психологічною стійкістю до загроз.

Управління на основі інтелектуального ресурсу людини характеризується високим рівнем когнітивних характеристик:

- аналітичним і логічним мисленням;
- високим рівнем контролю за своїми діями, які обґрунтовані відносно мети; самооцінка, психологічна стійкість;
- здатність формулювати стратегії; переорієнтувати цільові завдання;
- цілеспрямованістю і наполегливістю для досягнення мети;
- здатність до компромісів при формуванні і прийнятті стратегічних рішень, впевненість в собі і в діях;
- адаптивність до ситуацій та відповідальність за свої дії і персонал.

Управління на основі інтелектуального ресурсу команди та інформаційних технологій і засобів підтримки рішень при підтримці верхнього рівня ієрархії є найбільш ефективним, так як на сучасному рівні розвитку виробничих, соціально-комунальних, телекомунікаційних, транспортних систем неможливо одній особі прийняти правильні рішення.

Висновок. Наведені вище погляди на причини виникнення катастроф аварій і ризиків вказують на людський фактор. Концепції та ресурси і інформаційні засоби зниження рівня ризику з використанням когнітивної психології є підставою створення ефективних управлінських команд, які при наявності експертної і СППР – підтримки можуть забезпечити високу ефективність колективного управління на основі координаційних стратегій і когнітивного тренінгу. Особи для підвищення психологічної і інтелектуальної стійкості при прийнятті і виконанні рішень в екстремальних і аварійних умовах.

1. Льюс Р., Райфа Х. Игры и решения – МИИЛ. 1961. – 642 с.
2. Дрейсер М. Стратегические игры: теория и приложения – М. Сов. радио 1961. – 351 с.
3. Петросян Л. А., Томский Г. В. Динамические игры и их приложения – Л.ИЛГУ. 1982 – 252 с.
4. Справочник по исследованию операций/ ред. Матвейчук В. А. – М.: Воениздат. 1979 – 368 с.
5. Крушевский А. В. Теория игр – К.: Вища школа. 1997 – 216 с.
6. Пацуков В. П. Дифференциальные игры при различной информированности игроков – М. Сов. радио 1967 – 200 с.
7. Вильямс Дж. Д. Совершенный стратег или букварь по теории стратегических игр – М.: Сов. радио 1960 – 268 с.
8. Бесконечные антагонистические игры/ ред. Воробьева Н. Н. – М.: физмат. 1963 – 479 с.
9. Вайсборд Э. М., Жуковский В. И. Введение в дифференциальные игры нескольких лиц и их приложения – М.: Сов. радио 1980 – 304 с.
10. Гермейер Ю. Б. Введение в теорию исследования операций – М.: Наука 1971 – 382 с.
11. Чикрий А. А. Конфликтно управляемые процессы – К.: Наук. думка. 1992р. – 384 с.
12. Дружинин В. В., Канторов Д. С. Конфликтная радиолокация – М.: Радио и связь. 1982 – 124 с.
13. Гілмор Р. Прикладна теорія катастроф – М.: Мир. 1984 – Т1: 344 с., Т2:277.
14. Кини Р. Ф, Райфа Х. Принятие решений при многих критериях: предпочтение и

замещение – М.6 Радио и связь. 1981 – 560 с.

15. Крикавський Є. Логістичне управління – Львів НУ «Львівська політехніка» 2005 – 604 с.

16. Лямець В. И., Тевяшев А. Д. Системний аналіз – Харків. ХНУРЕ. 2004 – 448 с.

17. Василенко В. А. Теорія та практика розробки управлінських рішень – К.: ЦУЛ 2003 – 420 с.

18. Кузьмін О. Є., Подольчак Н. Ю., Подольчак Н. І. Управління ризиками в іноваційній діяльності – Львів НУ «Львівська політехніка» 2009 – 176 с.

19. Трахатуров В. М., Шевчук О. Б. Ризики підприємницької діяльності: Проблеми аналізу – К.: Зв'язок. 2000 – 152 с.

20. Машина Н. І. Економічний ризик та методи його вимірювання – К. ЦНЛ. 2003 – 188 с.

21. Жарковская Е. П., Бродский Б. Е. Антикризисное управление – М.: Омега-1. 2007 – 356 с.

22. Коротков Є. М. Антикризисное управление – М.: Цифра-М. 2000 – 432 с.

23. Пригожин А. И. Организации: системы и люди – М.: Политиздат. 1983 – 176 с.

24. Танаев В., Карнаух Н. Практическая психология управления – М.: АСТ-ПРЕСС КНИГА, 2003 – 2004 с.

25. Ларичев О. Н. Теория и методы принятия решения – Москва, ЛОГОС, 2000 – 246 с.

26. Глушков Р. М. Введения в АСУ – К.: Техніка 1974 – 317 с.

Поступила 28.01.2011р.

УДК 004.921

Л. Є. Шведова

РОЗШИРЕННЯ МОДЕЛІ УПРАВЛІННЯ ПОВНОВАЖЕННЯМИ

Одним з основних призначень системи управління повноваженнями (*SUP*) є забезпечення певного рівня безпеки системи у вигляді функцій надання повноважень різним компонентам та системи що розв'язує прикладну задачу (*SPZ*) в рамках інформаційної системи (*IS*). Тому коротко зупинимося на відповідних аспектах уявлень про безпеку системи.

Поняття безпеки інформаційної системи є досить загальним. Тому розглянемо деякі аспекти уявлення про безпеку *IS*, що дозволить звузити дане поняття, знайти більш конструктивні підходи до визначення рівня безпеки та сформуувати механізми управління рівнем безпеки. В даному випадку аналіз уявлень про безпеку буде стосуватися виключно систем, що пов'язані з управлінням повноваженнями.

В загальному уявлення про безпеку поруч з іншими підходами дозволяє розглядати її як таку, що може мати наступні форми свого прояву:

- абсолютна безпека;
- відносна безпека;